

Den saecke van Goes

Het oproer in 1657

Eindscriptie Bachelor

Onderzoeksseminar III

Kees Knulst

Studentnummer: 3337774

Docent: G. de Bruin

21 december 2011

Inhoudsopgave

	pag.
Inhoudsopgave	1
Inleiding	2
Hoofdstuk 1: De regering van Zeeland	4
Hoofdstuk 2: De constellatie van Goes	9
Hoofdstuk 3: Wat voorafging aan het oproer	14
Hoofdstuk 4: Oproer in Goes	23
Hoofdstuk 5: Zoektocht naar een oplossing	26
Conclusie	33
Literatuur	35

Inleiding

De Gouden Eeuw van de Republiek der Verenigde Nederlanden, de zeventiende eeuw, wordt door velen beschouwd als de welvarendste periode van de Republiek. Op economisch gebied bloeiden vooral de gewesten Holland en Zeeland op. Al snel na de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1602 verwierf de compagnie het monopolie op de handel in specerijen uit Indië, een handel die de Republiek geen windeieren legde. Ook de graanhandel met het Oostzeegebied en de handel met de Levant verstevigden de concurrentiepositie van de Republiek ten opzichte van de andere Europese grootmachten. Op militair gebied was de Republiek vooral op zee oppermachtig. De welvaart en het welzijn in de Republiek lag veel hoger dan het Europees gemiddelde en de bevolking van de Republiek kende meer religieuze en politieke vrijheden dan de bevolkingen van bijvoorbeeld Frankrijk en de Duitse staten. Bovendien kende de Republiek in deze periode een wetenschappelijke en kunstzinnige opleving, waar het werk van beroemde namen als Antonie van Leeuwenhoek, Baruch Spinoza, Rembrandt van Rijn en Johannes Vermeer van getuigen.

Toch dient dit rooskleurige beeld wat bijgesteld te worden. Immers, de zeventiende eeuw was in de Republiek ook de periode van de Tachtigjarige Oorlog, die pas beëindigd werd in 1648, van drie Engelse Zeeoorlogen, van een aantal Franse invasies en van ettelijke politieke crises, die deels voortkwamen uit de tegenstellingen tussen Prins- en Staatsgezinde partijen. Denk bijvoorbeeld aan het geschil tussen stadhouder Willem II en de Staatsgezinde Loevesteinse Factie. Bovendien werd het laatste deel van de zeventiende eeuw, na 1672, gekenmerkt door een economische neergang. Vanaf dat moment was de Gouden Eeuw van de Republiek voorbij; de Republiek verloor haar internationale koppositie voorgoed aan Engeland en Frankrijk.

In deze verhandeling wordt met name ingegaan op de genoemde politieke crises in de Republiek gedurende de zeventiende eeuw. Op hoog niveau werd voortdurend getwist over politieke kwesties tussen de hoge heren en machthebbers onderling. De machtsstrijd tussen de stadhouders en de regenten is daarvoor illustratief. Over dat onderwerp zijn reeds diverse boeken verschenen. Interessanter is het om te bezien hoe politieke tegenstellingen ook een grote rol speelden onder de brede lagen van de bevolking. Het is bekend dat in

verschillende Hollandse en Zeeuwse steden volksoproeren ontstonden door factiestrijd tussen regentenfamilies, die de bevolking mobiliseerden ten behoeve van hun eigen, vaak politieke dan wel persoonlijke doeleinden.

Een zeer intrigerend oproer deed zich in 1657 voor in de Zeeuwse stad Goes. Het oproer ontstond uit een twist tussen de Goese baljuw enerzijds en het stadsbestuur anderzijds over de verkiezing van twee nieuwe rentmeesters. Echter, deze verkiezing vormde slechts de aanleiding voor het conflict; er is een aantal dieperliggende oorzaken aan te wijzen. Het conflict breidde zich uit tot onder de bevolking; sommigen kozen partij voor de baljuw, anderen kozen de zijde van het stadsbestuur. Deze partij- of factievorming veroorzaakte grote spanningen binnen de stad, die uitmondde in rellen en plunderingen. Uiteindelijk werd, na bemiddeling van de Staten van Zeeland, de baljuw afgezet.

Dit oproer in Goes staat centraal in deze scriptie. Aan de hand van de volgende hoofdvraag zal het oproer geanalyseerd worden: *'Welke factoren droegen bij aan het ontstaan, het verloop en de beëindiging van het oproer in Goes in 1657?'*

Daarbij wordt gebruik gemaakt van een aantal deelvragen, die ieder in een hoofdstuk behandeld zullen worden. In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op de economische en politieke verhoudingen in Zeeland voorafgaand aan de jaren vijftig van de zeventiende eeuw en de veranderingen die daarin plaatsvonden na de dood van stadhouder Willem II in 1650. In het tweede hoofdstuk komt hetzelfde onderwerp aan bod, maar dan toegespitst op de constellatie in Goes. In het derde hoofdstuk zal vervolgens de periode tussen de rentmeestersverkiezing op Tweede Kerstdag 1656 en het eigenlijke oproer op 24 en 25 maart 1657 behandeld worden, waarbij vooral wordt gekeken naar de rol die de Staten van Zeeland speelden in hun pogingen het conflict tussen de baljuw en het stadsbestuur op te lossen. In het vierde hoofdstuk zal een feitelijke analyse, een reconstructie, gemaakt worden van het oproer in Goes. Vervolgens wordt in het vijfde hoofdstuk ingegaan op de periode na het oproer wat niet de oplossing van alle geschillen betekende. Bij de oplossing daarvan hadden de Staten van Zeeland opnieuw een belangrijke rol te vervullen. Uiteindelijk zal in dit hoofdstuk ook duidelijk worden hoe het conflict tot een einde kwam. Ten slotte zal in een conclusie een antwoord gegeven worden op de hoofdvraag.

Vanwege het gebrek aan relevante literatuur over dit onderwerp is vooral gebruik gemaakt van een serie pamfletten, verschenen in 1657 en die handelen over dit oproer.

Hoofdstuk 1: De regering van Zeeland

Hoe zag de gewestelijke organisatie van Zeeland eruit in de eerste helft van de zeventiende eeuw en hoe lagen de politieke verhoudingen? Deze vraag is relevant om het oproer in Goes in 1657 in een bredere context te kunnen plaatsen. Want hoe ging het er in de andere Zeeuwse steden aan toe? Welke tegenstellingen speelden op gewestelijk niveau een rol? En wat veranderde er na de dood van stadhouder Willem de Tweede in 1650?

Voor de beantwoording van deze deelvraag wordt vooral afgegaan op het beeld wat J.H. Kluiver schetst in zijn proefschrift *De soevereine en independente staat Zeeland*.

Tanende stadhoudelijke invloed

In het gewest Holland waren het vooral de verscheidene steden die hun macht en invloed deden gelden in de gewestelijke politiek. Sinds de opkomst van de stedelijke burgerij in de veertiende en vijftiende eeuw had de Hollandse adel veel van haar vroegere invloed verloren. Ook in Zeeland was dit het geval. Eén adellijke familie wist zijn machtige positie in Zeeland echter te handhaven: de familie Van Oranje – Nassau. In 1559 liet de toenmalige stadhouder, Willem van Oranje, zich installeren als Eerste Edele van Zeeland. Deze positie kon hij opeisen vanwege het voogdijschap over zijn minderjarige zoon, Filips Willem, die na de dood van zijn moeder, Anna van Buren, de heerlijkheid Sint Maartensdijk erfde en daarmee de voornaamste edelman van Zeeland werd. De Eerste Edele vertegenwoordigde de adel van het gewest en kon rekenen op de steun van de overige edelen; het was dus een positie waar men rekening mee diende te houden. Sinds 1578 bestonden de Staten van Zeeland officieel uit zeven leden: de steden Middelburg, Zierikzee, Vlissingen, Veere, Goes en Tholen en de Eerste Edele.¹

Tijdens het stadhouderschap van prins Maurits, in 1596, besloten de Staten van Zeeland dat de positie van Eerste Edele voortaan niet meer verbonden zou zijn aan een sociale of materiële positie, maar slechts op grond van verdiensten toegekend zou worden. Omdat het huis van Oranje goede banden onderhield met Zeeland en het gewest bovendien een grote waarde toekende aan het stadhoudelijke ambt – zij het enigszins gematigd: Zeeland hechtte namelijk veel belang aan haar soevereiniteit en autonomie, ook de stadhouder diende deze

¹ J.H. Kluiver, *De soevereine en independente staat Zeeland* (Middelburg, 1998) 15

te respecteren² – bleven de stadhouders echter nagenoeg verzekerd van hun positie als Eerste Edele in de Staten van Zeeland.³ Wel verzwakte de invloed die de Oranjes in deze hoedanigheid hadden in de Statenvergaderingen in de loop der jaren, met name vanwege de op het eigenbelang gerichte politiek van Frederik Hendrik. Toen diens zoon, stadhouder Willem II, in 1650 al op jonge leeftijd overleed en het Eerste Stadhoudersloze tijdperk aanbrak, bleef de stoel van de Eerste Edele tot 1668 onbezet.⁴

Verscheidenheid in Zeeland

Tussen en binnen de zes stemhebbende steden in Zeeland bestonden in de zeventiende eeuw grote verschillen. De politieke en economische belangen liepen meestentijds ver uiteen. Zo was Middelburg een handelsstad, met een sterk groeiend aantal inwoners, dominant en steeds belust op uitbreiding van haar macht ten koste van de andere Zeeuwse steden. De economische belangen van Middelburg waren dan ook leidend in haar politiek.⁵ In de stad vormden zich in de jaren veertig van de zeventiende eeuw drie facties. De grootste bestond voornamelijk uit het oude patriciaat van Middelburg, aangevoerd door Apollonius Veth. Zijn tegenstander was Hendrick Thibaut, die het groeiende aantal immigranten uit de Zuidelijke Nederlanden vertegenwoordigde. Tussen beide facties, die ontstonden uit spanningen tussen de inheemse bevolking en de immigranten – van fricties tussen Prins- en Staatsgezinden was nog nauwelijks sprake, bewoog zich een kleine gematigd Oranjegezinde groepering, die overigens weinig invloed had. Genoemde Thibaut was tot 1648 verschillende malen burgemeester van Middelburg, evenals zijn tegenspeler, de heer Veth. Na de dood van stadhouder Frederik Hendrik, in 1647, werd Thibaut door de nieuwe stadhouder, Willem II, naar voren geschoven om zijn zaken in Zeeland te behartigen en een stevige machtsbasis op te bouwen. Het werk van Thibaut wierp zijn vruchten af, zodat de Prinsgezinde factie rond 1650 in Zeeland stevig in het zadel zat.⁶ Het is vooral vanaf dat moment dat de tegenstellingen tussen Prins- en Staatsgezinden een meer belangrijke rol gingen spelen en de spanningen tussen beide partijen steeds meer op de spits werden gedreven.

² Ibidem, 102

³ Ibidem, 19

⁴ Ibidem, 21-22

⁵ Ibidem, 33

⁶ Ibidem, 118-120

Vlissingen en Veere waren met name gericht op handel en visserij. Deze twee steden vormden tezamen het Markiezaat van Vlissingen en Veere, hetgeen in 1581 in eigendom was gekomen van de Prins van Oranje. Beide steden waren steeds overwegend op de hand van de stadhouder, mede omdat hij de steden uit eigenbelang bevoorrechtte boven het eerst Spaansgezinde, later Staatsgezinde Middelburg. Zowel Vlissingen als Veere waren belangrijke vestigingen van de Admiraliteit van Zeeland, hetgeen hun aandeel in de handel – en kaapvaart – zeer ten goede kwam. Dat verklaart des te beter waarom beide steden beducht waren voor de groeiende macht, rijkdom en invloed van de Zeeuwse hoofdstad.⁷ Al met al waren ook voor Vlissingen en Veere de economische belangen leidend in politieke kwesties, alsmede de connecties met de stadhouder en het gezamenlijke belang bij het beperken van de machtshonger van Middelburg. Binnen Vlissingen en Veere was er in de jaren dertig en veertig van de zeventiende eeuw sprake van een voorzichtige factievorming, waarbij het Oranjegezinde gevoel werd getemperd door de stem van het inheemse patriciaat van beide steden, dat een weinig sceptisch stond tegenover de stadhouder. Laatstgenoemde factie slaagde er echter niet in haar invloed uit te breiden ten koste van de Oranjegezinde groeperingen.⁸

De economie van Zierikzee, in rang de tweede stad van Zeeland, rustte op handel, visserij en landbouw. Om die reden bekleedde de stad een belangrijke – vaak doorslaggevende – rol in de Staten van Zeeland als het ging om economische aangelegenheden. Wanneer haar agrarische belangen op het spel stonden, koos de stad de zijde van Goes en Tholen; wanneer haar handelsbelangen aangetast werden, verkoos Zierikzee liever de zijde van Middelburg, Vlissingen en Veere.⁹ Het is opvallend dat de stad, vanouds de tweede grafelijke stad van Zeeland en als zodanig verbonden aan de stadhouderlijke familie, in politieke kwesties meestal partij koos tegen de stadhouder en opereerde aan de zijde van Middelburg en Tholen. Wellicht kan deze keuze worden verklaard uit de handelsbelangen van Zierikzee, die, anders dan die van Vlissingen en Veere, niet tegengesteld waren aan de belangen van Middelburg, maar veeleer een aanvulling daarop vormden. De band tussen Middelburg en Zierikzee was, dankzij hun voorname posities in het gewest, meestal doorslaggevend in de

⁷ Ibidem, 25-27

⁸ Ibidem, 117

⁹ Ibidem, 28-29

vergaderingen van de Staten van Zeeland. In de jaren veertig van de zeventiende eeuw veranderde de houding van Zierikzee tegenover de stadhouder, met name vanwege de inspanningen van de eerdergenoemde Middelburgse burgemeester Hendrick Thibaut; tijdens de regering van stadhouder Willem II kon Zierikzee zelfs betiteld worden als Oranjegezinde stad.¹⁰

Zoals al eerder genoemd, waren Goes en Tholen vooral afhankelijk van de landbouw. Dat verklaart hun eensgezindheid wanneer het ging om agrarische belangen. Behalve de gezamenlijke economische belangen waren er echter grote tegenstellingen tussen beide steden. Goes was overwegend katholiek, Tholen daarentegen streng gereformeerd. Kwam het in de Staten van Zeeland aan op een beslissing over oorlog of vrede, dan koos Tholen steeds de zijde van het eveneens gereformeerde Middelburg.¹¹ De politieke houding van Goes in de Statenvergaderingen werd waarschijnlijk meestentijds bepaald door de Goese antipathie jegens het op macht beluste Middelburg. In het volgende hoofdstuk zal de politieke voorkeur van Goes nader belicht worden.

Voor 1650

Samenvattend waren er vóór 1650 dus verschillende lijnen te onderscheiden. Wanneer de economische belangen op het spel stonden, trokken Middelburg, Vlissingen en Veere één lijn tegenover de landsteden Goes en Tholen, waarbij Zierikzee als handels- en landstad een sleutelpositie innam en haar stem, afhankelijk van haar belangen, de doorslag gaf in economische impasses. Echter, wanneer de Staten van Zeeland moesten beslissen over politieke kwesties vervaagden deze scheidslijnen en ontstonden er geheel andere partijen. Middelburg, Zierikzee en Tholen stonden dan tegenover Vlissingen, Veere en Goes.

Op gewestelijk niveau speelden dus zowel economische als politieke tegenstellingen in Zeeland een belangrijke rol, waarbij de genoemde politieke fricties vooral voortkwamen uit onderlinge afgunst en jaloezie. De tegenstelling Oranjegezind versus Staatsgezind was in de eerste helft van de zeventiende eeuw wel aanwezig in de Staten van Zeeland en binnen de afzonderlijke steden, maar lijkt verder een ondergeschikte rol te hebben gespeeld.

¹⁰ Ibidem, 119

¹¹ Ibidem, 29-31

Na 1650

Dat veranderde met de dood van stadhouder Willem II op 6 november 1650. De dood van de Prins van Oranje betekende een overwinning voor zijn tegenstanders, de Staatsgezinde partijen in de Republiek. De kansen keerden ten gunste van de Loevesteinse Factie, de aartsvijand van de overleden stadhouder. Deze factie, voornamelijk bestaande uit regenten afkomstig uit het oude patriciaat, besloot dat er geen stadhouder meer benoemd zou worden. De periode die volgde, het Eerste Stadhouderloze Tijdperk, duurde van 1650 tot de benoeming van Prins Willem de Derde als stadhouder in 1672, en werd ook wel de periode van de Ware Vrijheid genoemd.¹²

Ook voor de Prinsgezinde facties in Zeeland keerde het tij. De laatste ontwikkelingen in de Republiek werkten een versnelde factievorming in de hand, waarin de tegenstelling tussen Prins- en Staatsgezinden nu, anders dan voorheen, wél bepalend was. In de Staten van Zeeland ontstond opnieuw een tweedeling: Middelburg, Tholen en Zierikzee bewogen zich aan de Staatsgezinde zijde, terwijl Vlissingen, Veere en Goes partij kozen voor de Prinsgezinden. Vooral aan het begin van de stadhouderloze periode verloren de Oranjegezinde facties binnen de Zeeuwse steden veel van hun vroegere macht. Zo werd Hendrick Thibaut uit zijn burgemeestersambt ontzet en verbannen door zijn tegenstander, burgemeester Veth.¹³ Pas een decennium later, rond 1660, herwonnen de aanhangers van de Prins hun vroegere invloed en ontwikkelde het gewest Zeeland een zekere sympathie voor de Prins van Oranje, totdat de Staten van Zeeland hem uiteindelijk op 19 september 1668 tot Eerste Edele benoemden.¹⁴

De stad Goes is in dit hoofdstuk onderbelicht gebleven. In het volgende hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op haar positie te midden van de Zeeuwse steden en haar interne verhoudingen.

¹² http://nl.wikipedia.org/wiki/Ware_Vrijheid, geraadpleegd op 8 september 2011

¹³ J.H. Kluiver, *De soevereine en independente staat Zeeland*, 120

¹⁴ W. Troost, *Stadhouder-Koning Willem III: een politieke biografie* (Hilversum, 2001) 66

Hoofdstuk 2: De constellatie van Goes

In het vorige hoofdstuk werd ingegaan op de vraag hoe het gewest Zeeland werd geregeerd en hoe de verhoudingen waren tussen en binnen de stemhebbende steden van Zeeland. In dit hoofdstuk wordt hierop verder gebouwd door de politieke situatie in Goes in de eerste helft van de zeventiende eeuw dieper te behandelen. Ook de veranderingen in deze situatie na 1650 zullen aan bod komen, evenals de wijze waarop het bestuur in de stad was georganiseerd.

Politieke gezindheid

De politieke kleur van Goes in deze periode is niet eenvoudig te definiëren. Goes kende een lange geschiedenis van moeizame accommodatie met de stadhouderlijke regering van de Republiek. In 1577 moest Goes zelfs min of meer gedwongen worden tot ondertekening van de Satisfactie, de oorkonde waarmee de steden van Zeeland hun onderwerping aan de Prins van Oranje kenbaar maakten en Filips, de koning van Spanje, afzweerden.¹⁵ De stad wijzigde haar houding in de loop der jaren van een vurige Spaansgezindheid ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog in een ongekende gelatenheid ten opzichte van het landsbestuur aan het begin van de zeventiende eeuw. Het is van belang om op te merken dat deze houding deels valt te verklaren vanuit de traditionele en diepgewortelde aanhang van het Rooms-katholicisme. Te midden van de andere, overwegend gereformeerde Zeeuwse steden, vormde Goes een katholiek bolwerk in Zeeland. Het godsdienstige klimaat in de Republiek in deze periode zal hoogstwaarschijnlijk niet meegewerkt hebben aan de conformering van Goes aan de nieuwe staatsvorm. Hoewel de Republiek de schijn wekte van tolerantie, bestond er onderhuids, vooral in Zeeland, een sterke aversie tegen alles wat Rooms was.¹⁶ Het is dan ook opvallend dat Goes zich in de jaren veertig van de zeventiende eeuw volledig aangepast leek te hebben aan de stadhouderlijke regering. Waarschijnlijk is deze verandering onder meer te danken aan het werk van Johan de Knuyt en de in het vorige hoofdstuk genoemde Hendrick Thibaut, die respectievelijk door de stadhouders Frederik Hendrik en Willem de Tweede waren aangesteld om de Oranjegezinde facties in Zeeland te versterken en een machtsbasis te creëren ten behoeve van de stadhouder.¹⁷ In de

¹⁵ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes* (Goes, 1979) 79

¹⁶ *Ibidem*, 80

¹⁷ J.H. Kluiver, *De soevereine en independente staat Zeeland*, 117-119

Statenvergaderingen van Zeeland koos Goes steeds vaker de zijde van de Oranjegezinde steden Vlissingen en Veere. De gewijzigde houding van Goes kan echter ook verklaard worden uit de binnenstedelijke spanningen die zich gedurende deze periode ontwikkelden. Onder leiding van enkele voortrekkers uit het Goese patriciaat ontstonden er onder de burgerij van de stad twee tegengestelde facties. De grootste partij was die van de Oranjegezinden. Opmerkelijk is het, dat deze groepering voornamelijk uit notabelen bestond, die eens fel tegen de stadhoudelijke regering waren gekant geweest en zich nu voordeden als voorvechters van de oude voorrechten en privileges van de stad. Piccardt meent in zijn boek *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes* dat deze leus slechts een façade vormde en dat de Oranjegezinden weliswaar beweerden “dat zij de eenmaal wettig verkregen privilegiën niet gering achtten, maar zij legden die op hunne wijze uit, en zochten, onder den schijn van als anderen daaraan gehecht te wezen, den stadhouderslijken invloed te versterken en zich zelve eene suprematie te verwerven, die voor de vrijheid dooddelijk, voor het welvaren der stad alles behalven dienstig was.”¹⁸ De andere factie, door Piccardt de vrijheidsgezinde partij genoemd, stelde zich op de bres voor het behoud van de oude privileges van de stad en beperking van de stadhouderslijke invloed. Wrevel en onvrede onder de burgerij over het nepotisme van het patriciaat vormden de drijfveren van de vrijheidsgezinden. Enkele notabele burgers van de stad sloten zich bij deze factie aan, wellicht gedreven door weinig meer dan ambitie.¹⁹

Het baljuwsambt

De kern van de ontstane spanningen tussen beide partijen bestond uit een sluimerend conflict, dat zich al jaren voortsleepte, maar dat rond het jaar 1650 steeds meer aan de oppervlakte kwam te liggen. De Oranjegezinde factie werd geleid door de baljuw, een positie die steeds opnieuw ter discussie werd gesteld door zijn tegenstanders. Voor een goed begrip van dit conflict is het noodzakelijk om in het kort de geschiedenis van het baljuwsambt voor het voetlicht te brengen en de plaats van de baljuw binnen het Goese stadsbestuur nader te specificeren.

¹⁸ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 80. Piccardt was van 1861 tot 1888 gemeentearchivaris van Goes. Het ontbreekt zijn werk mijns inziens aan de vanuit wetenschappelijk oogpunt noodzakelijke distantie ten aanzien van zijn historisch onderzoeksobject. In deze context blijkt dat uit zijn expliciete stellingname tegen de Oranjegezinden.

¹⁹ *Ibidem*, 81

Het ambt van baljuw was reeds rond het midden van de dertiende eeuw ingesteld door de toenmalige graaf van Holland en Zeeland, Willem de Tweede. Vanaf december in het jaar 1247 blijkt uit de overgeleverde aktes van het bestaan van het baljuwsambt in Zeeland. De baljuw vertegenwoordigde dus oorspronkelijk de grafelijkheid.²⁰ Zijn taken bestonden allereerst in de handhaving van de openbare orde en veiligheid en in de opsporing van strafbare feiten. De baljuw waakte derhalve over de naleving van de wet. Zijn hoofdfunctie kan goed worden vergeleken met die van de tegenwoordige Officier van Justitie, als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie. Daarnaast behartigde de baljuw de belangen van de grafelijkheid op financieel gebied, waaronder diens inkomsten uit bepaalde privileges en opgelegde boetes. Bovendien was de baljuw traditioneel de voorzitter van het stadsbestuur. Het baljuwsambt werd door de graven op hun beurt gebruikt om de steden onder controle te houden en de grafelijke wetten te handhaven. Een baljuw was daarvoor de aangewezen persoon. Immers, de baljuw kreeg een vaste bezoldiging voor zijn werk uit de grafelijke beurs, waardoor machtswillekeur werd voorkomen. Mede omdat hij steeds afkomstig was uit de lage adel, was een baljuw inwisselbaar en derhalve een praktisch instrument voor de graaf om zijn invloed te behouden dan wel te vergroten.²¹ Na 1580 werd de grafelijkheid – vanwege de nieuwe staatsvorm van de Republiek – gevormd door de stadhouder en de Staten. In 1593 werd vervolgens een resolutie van de Staten van Zeeland aangenomen, waarin werd bepaald dat de stadhouder voortaan elke baljuw in Zeeland zou benoemen uit een nominatie van drie personen, opgesteld door de Staten van Zeeland. Aldus werd de machtsbasis van de stadhouder enigszins verstevigd, maar kregen ook de stemhebbende steden – via de Staten – inspraak in de benoemingsprocedure. Derhalve kon ook Goes eerst vanaf dat moment invloed uitoefenen op de aanstelling van haar baljuws.²²

Verkiezingsprocedures

In de zestiende en zeventiende eeuw bestond de stadsregering van Goes – het college – steeds uit een baljuw, twee burgemeesters, negen schepenen en een secretaris, soms nog aangevuld met een pensionaris. Wat betreft de verkiezing van het stadsbestuur nam Goes een vreemde plaats te midden van de andere steden in Zeeland. Goes had reeds in de

²⁰ A. Teunis (red.), *Encyclopedie van Zeeland*, vol. 1 (Middelburg, 1982) 90

²¹ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Baljuw>, geraadpleegd op 20 oktober 2011

²² F. Ossewaarde, *Tussen stad, staten en stadhouder: het prestige van het Goese baljuwsambt en van de personen die het bekleedden 1582-1795* (Leiden, 1987) 10

veertiende eeuw van de toenmalige graaf van Holland en Zeeland het uitzonderlijke privilege gekregen dat de burgerij zelf haar stadsbestuur mocht benoemen. Dit privilege werd verscheidene malen door de daaropvolgende graven hernieuwd en bekrachtigd, onder meer in 1413 door graaf Willem VI en in 1467 door Karel de Stoute.²³ Ieder jaar opnieuw trad één van de burgemeesters af, te samen met de helft van het aantal schepenen. Vervolgens stelde de aftredende burgemeester, tezamen met vier notabele ingezetenen van de stad – waaronder gewoonlijk de twee rentmeesters van Goes, een lijst op met twintig genomineerden om in het stadsbestuur zitting te nemen. De aangebleven burgemeester en schepenen kozen uit deze nominaties de nieuwe stadsbestuurders.²⁴

De gehele procedure geeft blijk van de invloedrijke positie die de rentmeesters van de stad bekleedden. In 1437 had hertog Filips van Bourgondië, die in 1428, nog voor de dood van Jacoba van Beieren, tevens graaf van Holland en Zeeland was geworden, bepaald dat het stadsbestuur van Goes zelf haar rentmeesters moest kiezen ten overstaan van de baljuw en bij meerderheid van stemmen van burgemeesters en schepenen: “... dat onse Bailliu vander Goes of syn Stedehouder inder tyt wesende, by den meesten gevolghe ende accoorde van onsen Burghemeesters ende Schepenen aldaer (...) sal mogen kiezen twee goede eerbare mannen...”²⁵ Deze verkiezing geschiedde jaarlijks op 24 juni, Sint Jan Baptistendag. Op 10 september 1467 had Karel de Stoute in zijn bekrachtiging van de Goese privileges bepaald dat de verkiezing van rentmeesters voortaan gehouden diende te worden tussen Kerst en Driekoningen.²⁶ De jaarlijkse wetsvermaking²⁷ bleef wel verbonden aan Sint Jan Baptistendag, voorafgegaan door de eveneens jaarlijks terugkerende verkiezing van de helft van het stadsbestuur. De baljuw was, zoals gezegd, in zijn hoedanigheid als vertegenwoordiger van de stadhouder en de Staten, voorzitter van het college.²⁸ Toch waren zijn bevoegdheden als voorzitter enigszins beperkt. In 1413 had voornoemde graaf Willem laten vastleggen dat de baljuw in de benoemingsprocedures van stadsbestuurders geen

²³ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 22

²⁴ F. Ossewaarde, *Tussen stad, staten en stadhouder*, 15

²⁵ Copey van twee bysondere Privilegen, mitsgaders het advies van negen fameuse Advocaten, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7889 (Utrecht, 1978) 3

²⁶ Dat wil zeggen: tussen 25 december en 6 januari. Deze procedurewijziging wordt aangehaald ten behoeve van de volledigheid, maar is van ondergeschikt belang en speelt geen rol in de te behandelen verwickelingen.

²⁷ Jaarlijks werd in de stedelijke wetten aanpassingen/wijzigingen aangebracht. Deze zogenoemde ‘wetsvermaking’ vond plaats op 24 juni, Sint Jan Baptistendag. Op deze datum werd tot en met het jaar 1460 eveneens de jaarlijks terugkerende benoeming van twee rentmeesters gehouden.

²⁸ F. Ossewaarde, *Tussen stad, staten en stadhouder*, 15

stem zou hebben, behalve bij de jaarlijkse wetsvermaking – waartoe dus oorspronkelijk ook de jaarlijkse rentmeestersverkiezing behoorde – en bij tussentijdse vacatures in de wet.²⁹ De baljuw diende zich immers als vertegenwoordiger van de grafelijkheid te onthouden van politieke bemoeienis. Wel had de baljuw het recht om mede te beslissen in de opstelling van de nominaties³⁰. Al met al had de baljuw direct en indirect grote invloed in deze ingewikkelde procedures en meestentijds wisten de baljuws daar ook handig gebruik van te maken.

Het is plausibel dat de verdeling van deze sleutelposities vaak aanleiding gaf tot onderlinge onlusten. Blijkens de geschiedenis was dat ook inderdaad het geval. Meermalen was de verkiezing van rentmeesters in Goes de aanleiding tot escalaties, zowel onder de burgerij als binnen het stadsbestuur. Zo ook in de jaren 1656 en 1657. Wat de oorzaak was voor het hoogopgelopen conflict in die jaren, hoe het verliep en hoe het tot een einde kwam, zal in de volgende hoofdstukken aan de orde komen.

²⁹ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 22. Met tussentijdse vacatures in de wet wordt waarschijnlijk bedoeld op vacatures van schepenen.

³⁰ F. Ossewaarde, *Tussen stad, staten en stadhouder*, 15

Hoofdstuk 3: Wat voorafging aan het oproer

Uit het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat de jaarlijkse verkiezing van twee rentmeesters vaak aanleiding gaf tot controverses en disputen. In 1657 ontstond, naar aanleiding van een dergelijke controverse, een oproer in Goes. Tussen de verkiezingen van de rentmeesters op Tweede Kerstdag 1656 en het daadwerkelijke uitbreken van het oproer in maart 1657 is er veel gepasseerd. In dit hoofdstuk zullen deze gebeurtenissen uitgebreid aan de orde komen, alsmede de rol die de Staten van Zeeland hebben vervuld in hun pogingen om het conflict tussen de burgemeesters en de baljuw op te lossen.

Mislukte verkiezing

In de *Corte en Sommiere Deductie*, toegezonden aan de Staten van Zeeland in september 1657 – dat wil zeggen: na de onlusten, gaven baljuw Bartholomeus Danckaerts en een aantal van zijn aanhangers een korte weergave van de gebeurtenissen die in hun ogen de oorzaak waren voor de ontstane onlusten. Blijkens het voorblad van deze publicatie schreven zij dit pamflet “... tot volkomen Justificatie en verdediginge van alle Actien en Procedueren ter dier Oorsake by den Heere Baillou, en andere Heeren Schepenen ter handt genomen.”³¹

Blijkens dit pamflet hadden de twee burgemeesters van Goes, tezamen met vier van de schepenen, enkele dagen voor 26 december 1656, Tweede Kerstdag en sinds 1460 eveneens de dag van de jaarlijkse verkiezing van rentmeesters, bij resolutie alle officieren der stedelijke schutterijen vervangen. Volgens het verslag van de baljuw hadden de betreffende magistraten bovendien een *Notificatie* doen uitgaan, waarin zij de burgers van Goes opriepen om het stadsbestuur “... in hare becommeringe (soo sy voorgaven), voor die tyt, met hare hulpe en bystant te willen assisteren.”³² Het ligt voor de hand dat Danckaerts deze handelingen opvatte als een gerichte aanval op het gezag van het stadsbestuur en bovendien als een aantasting van zijn positie als baljuw. Op de dag van de verkiezingen zelf hadden diezelfde burgemeesters en schepenen, zonder medeweten van de baljuw en de andere schepenen, de nieuwe officieren van de schutterijen en alle suppoosten van Goes

³¹ Bartholomeus Danckaerts e.a., *Corte en Sommiere Deductie*, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7896 (Utrecht, 1978) 1. Vanwege de duidelijke stellingname in dit geschrift, zal met enige voorzichtigheid worden omgegaan met de daaruit voortvloeiende gegevens.

³² Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 4

uitgenodigd op het stadhuis om, gewapend, de vergadering bij te wonen.³³ Dat dit niet de gewone gang van zaken was, blijkt uit de verbazing en ontsteltenis die de baljuw en de zijnen aan de dag legden. Wellicht hebben de burgemeesters en de op hun hand zijnde schepenen de bedoeling gehad om de baljuw en de resterende schepenen te intimideren en op die manier hun stem te beïnvloeden. Immers, zonder enige verhindering zou de uitkomst van de stemming al bepaald zijn: de partij van de burgemeesters had zes stemmen uit te brengen op de twee door hen genomineerde rentmeesters; de partij van de baljuw eveneens. Toen tijdens de vergadering uit de stemming bleek dat dit inderdaad de uitslag was, besloot burgemeester Drywegen de twee door zijn partij genomineerde rentmeesters, namelijk Hieronimus van der Straten en Nicolaes la Grappe, te beëdigen en te installeren, ondanks het ontbreken van een wettelijke bevoegdheid daartoe en ondanks protest van de oppositie onder leiding van de baljuw. De baljuw meende namelijk, dat in het privilege van hertog Filips van Bourgondië uit 1437 geen uitsluitel was gegeven over wat er bij staking van stemmen moest gebeuren.³⁴

Het geding voor de Staten van Zeeland

Daags na de verkiezing, op 27 december 1656, schreef Danckaerts een protestbrief aan de Staten van Zeeland. In zijn *Remonstrantie* verzocht Danckaerts om een uitleg van de oude privileges van Goes (handelende over de verkiezingen van het stadsbestuur) door de Statenvergadering, alsmede om een herroeping van de benoeming van de door de burgemeesters Drywegen beëdigde rentmeesters.³⁵ In antwoord daarop schreven de Staten van Zeeland nog diezelfde dag een brief aan de Magistraat van Goes, met daarin het dringende verzoek om "... de gedane en nieuwe electie ende be-eedinghe vande voornoemde Rentmeesters te willen houden als niet ghedaen en in volkomen surcheance; en vervolghens de selve Rentmeesters buyten alle exercitie en functie, van de voorszede bedieninghen dependerende, te secluderen; tot dat by den Hoogh-ghemelte Heeren Staten, met voorgaende behoorlijke kennisse en rijpe deliberatie van Rade, op't Cas subject ten

³³ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 5

³⁴ Ibidem

³⁵ Bartholomeus Danckaerts, *Remonstrantie*, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7888 (Utrecht, 1978) 6

Principalen sal wesen ghedisponeert.”³⁶ Dit verzoek, hoewel zeer duidelijk niet voor tweeërlei uitleg vatbaar, werd blijkens de *Corte en Sommiere Deductie* van de baljuw door de burgemeesters genegeerd. Immers, de weergave van de baljuw maakt melding van de verpachting van Stadsdomeinen door de nieuwe rentmeesters, na en ondanks het uitdrukkelijk verzoek van de Staten van Zeeland aan het stadsbestuur om de beëdigde rentmeesters tijdelijk van hun taken te ontheffen en de oude rentmeesters, Blaes Adriaenssen Geythoren en Servaes van der Straten, tot nader orde te herbevestigen als rentmeesters.³⁷ Volgens Danckaerts handelden de burgemeesters bovendien tegen de wetten van de stad en de provincie, door de zes – door hen aangestelde – kapiteins der schutterijen zonder unanieme ‘Collegiale Resolutie’, die daarvoor nodig was, toestemming te geven de hele dag door en op iedere plek hun wapens te dragen. Dit feit, en vele vermeende misdragingen en drinkgelagen van de kapiteins, zorgde voor veel onrust en ongeregelheden onder de burgerij van Goes, “dat nauwelijcx de selve buyten publique seditie en oproer hebben cunnen weder-houden werden.”³⁸ Al deze beschuldigingen aan het adres van de burgemeesters, de vier schepenen en de kapiteins der schutterijen, werden gestaafd door een brief die een veertigtal notabele burgers van Goes schreef aan de Staten van Zeeland.³⁹ Toen de baljuw en de schepenen aan zijn zijde protesteerden tegen de gang van zaken en tegen de minachting van het stadsbestuur jegens het provinciale gezag, dreigde burgemeester Drywegen “... het uytvoeren van sijne last feijtelijck te sullen beletten.”⁴⁰ Dit laatste blijkt uit de notulen van de Staten van Zeeland van 3 februari 1657, waarin wordt vermeld dat de magistraat van Goes middels de zes kapiteins der schutterijen de baljuw en de twee schepenen Abraham Gortsen en Jan Wissekercke voor de vierschaar had gedaagd. Deze procedures zijn door de Statenvergadering per brief van 5 februari 1657 geschorst tot het einde van de behandeling van deze zaken door de Staten van Zeeland.⁴¹ Aan deze schorsing werd door het stadsbestuur echter geen gehoor gegeven, zodat Danckaerts,

³⁶ Bartholomeus Danckaerts, *Remonstrantie*, 8. Het antwoord van de Staten van Zeeland op de Remonstrantie van Danckaerts is namelijk aan de Remonstrantie van Danckaerts toegevoegd.

³⁷ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 6

³⁸ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 6

³⁹ *Notulen Staten van Zeeland*, 26 januari 1657, 30

⁴⁰ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 7

⁴¹ *Notulen Staten van Zeeland*, 3 februari 1657, 35 en 40

Gortsen en Wissekercke veroordeeld werden. Uiteindelijk werd dit vonnis in maart, toen met instemming van de Goese gedeputeerde, door de Staten van Zeeland opgeschort.⁴²

De minachting van burgemeesters en schepenen jegens het provinciale gezag bestond volgens Danckaerts hieruit, dat de burgemeesters en schepenen meenden "... dat de Heeren Staten van Zeelant als formele partye niet bevought en waren, omme de exulerende duysterheit van het Privilegie, met hare autoriteyt te termineren, ende dat sy oock vervolgens gemeent waren de resolutien daer over te nemen, geensints te respecteren."⁴³

Dat Danckaerts dit niet alleen schreef om zijn tegenstanders zwart te maken, maar het tevens enigszins op waarheid berust, blijkt uit de notulen van de Staten van Zeeland. In de vergadering van 11 januari 1657 verklaarde de Goese gedeputeerde Van Campen voorafgaand aan de vergadering, op bevel van de magistraten van Goes, "dat, ingevalle de Heeren Staten genegen zouden wesen eenige Commissarissen derwaerts te committeren, deselve, nogh aennemelyck, nogh aengenaem zouden wesen; als gehouden werdende by haer het point controvers voor een different domestycq."⁴⁴ Daarna vertrok de gedeputeerde en liet de Statenvergadering ontstemd achter. Deze ontstemming uitte zich in een bezoek van de secretaris van de Staten van Zeeland aan het stadsbestuur van Goes, "voorsien met behoorlycke Credentie, om de Heeren aldaer, in hare Vergaderinge, met bondige redenen, haer ongelyck voor te stellen, in 't verlaten en absenteren van de hooghste Vergaderingh van 't Lant."⁴⁵ Op verzoek van de Staten op 16 januari schreven de burgemeesters en schepenen van Goes bovendien een verklaring voor hun handelswijze betreffende de onrust die in de stad was ontstaan na de verkiezingen op 26 december, die in de Statenvergadering van 26 januari 1657 werd voorgelezen. Daarin betoogden zij dat de soevereiniteit van de stad Goes door de Staten van Zeeland gerespecteerd diende te worden en dat aan het stadsbestuur de ruimte geboden moest worden om zelf haar privileges te interpreteren. Bovendien schreven zij: "Het ware by Ons, ontrent Onse goede Burgeren ende Ingesetenen, onverantwoordelyck, dat Wy, aen d'eene zyde, derselver zoo diergekoghte Vryheden ende Voor-reghten, door een Bailliuw (welckers wesen, voor een goet gedeelte, van Ons mede is afvloeyende) zouden moeten sien vertreden, ende aen de

⁴² *Notulen Staten van Zeeland*, 2 maart 1657, 53

⁴³ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 8

⁴⁴ *Notulen Staten van Zeeland*, 11 januari 1657, 11

⁴⁵ *Notulen Staten van Zeeland*, 27 januari 1657, 32

andere zyde haer nogh met lasten ende consenten beswaren.”⁴⁶ Uit dit citaat wordt eens te meer duidelijk hoe scherp de verhoudingen tussen de burgemeesters aan de ene kant en de baljuw aan de andere kant lagen en hoe diep de onderlinge haat was geworteld.

Een ander ingekomen stuk in dezelfde vergadering van 26 januari 1657 was afkomstig van de zes nieuwe kapiteins der schutterij. In deze brief trokken zij hevig van leer tegen de beschuldigingen van de baljuw aan hun adres en ontkenden zij alle aantijgingen van onruststokerij. Zij besloten hun verdediging met de volgende woorden: “dattet voorgemelte Heer Bailliuw, mitsgaders de geheele Burgerye, nuttiger ende dienstiger zoude wesen, dat hy verbleve binnen de palen van syn beëedight Beroep, ende dienvolgens sigh wat neerstiger geliefde te thoonen tot redres van de groote disordren, die sigh, van tyt tot tyt, haer binnen Onse goede Stadt komen op te doen.”⁴⁷ Deze brief werd ondertekend door de betreffende officieren, namelijk Abraham Borm, Abraham de Hooge, Laurens Westerwyck, Bastiaen Caerman, Gillis van der Nisse en Cornelis Eversdyck. Hun weergave van de gebeurtenissen na de verkiezingen laat een duidelijk verschil zien met de weergave van de baljuw. De kapiteins stelden immers, hoewel impliciet, dat niet zij, maar de baljuw zelf de reden was van alle onrust binnen de stad. De Statenvergadering is blijkens de notulen niet verder op deze brief ingegaan. Opmerkelijk en interessant is het echter om voor het eerst een vermeend gebrek aan integriteit bij baljuw Danckaerts te signaleren, waar de baljuw eerder het recht volledig aan zijn kant leek te hebben, bij uitstek in de ogen van de Statenleden.

In de Statenvergadering van 3 februari 1657 kwam het onderwerp van de Goese onlusten blijkens de notulen opnieuw aan bod. De gedeputeerde van Goes protesteerde en was van mening dat deze zaak reeds voldoende en uitputtend was besproken. Toen de andere leden van de vergadering echter voort gingen met de bespreking van dit onderwerp, besloot gedeputeerde Van Campen de vergadering andermaal te verlaten, “... ront uyt verklarende, dat de Heeren Staten niet bevoeght en waren, de kennisse en decisie van die saecke aen haer te trecken; dat sy oock gemeynt waren, de Resolutie daer over te nemen niet te erkennen; maer dat sy die feytelijck zullen tegen gaen, door zoodanige middelen, als haer Godt en de Natuer ter handt gestelt heeft.”

⁴⁶ *Notulen Staten van Zeeland*, 26 januari 1657, 23

⁴⁷ *Notulen Staten van Zeeland*, 26 januari 1657, 28

Advies

Op de vergadering van 23 februari 1657 was de houding van de Goese gedeputeerde duidelijk anders dan zoals is geschetst in het bovenstaande. Uit de notulen blijkt dat de magistraat van Goes “ten reguarde van de Jaerlycksche Electie van twee Rentmeesters, hadden, tot haer meerder gerustheyt, op ’t voorschreve subject doen instellen een particulier Quaeritur; mitsgaders daer over doen consulteren zeven Fameuse Advocaten van het Hoff van Hollant: Lezende opentlyck derselver gegeven schriftelyck Advys; en zeggende, daer door in hare eerste opinie, van dat de Heeren Staten tot het doen van de voorschreve decisie niet en zouden wezen gequalificeert, nogh meer, als te vooren, te zyn geconfirmeert.”⁴⁸ De toon van de stellingname is niet wezenlijk anders, maar het Goese stadsbestuur zal hebben beseft dat het weglopen uit de Statenvergadering niet de meest duurzame oplossing was voor hun zaak. Uiteraard ontspringt hier de vraag wat de uitslag van het door de magistraat ingestelde onderzoek was en welk advies de ‘zeven fameuze advocaten van het Hof van Holland’ daarover hebben gegeven. Ook deze stukken zijn bewaard gebleven. In het advies gaven de advocaten van het Hof van Holland antwoord op drie vragen. De eerste vraag kwam er op neer wie van de twee partijen, namelijk de burgemeesters en vier schepenen enerzijds en de baljuw en vijf schepenen anderzijds, de meeste rechten konden ontlenen aan het privilege van hertog Filips van Bourgondië uit 1437. In antwoord op deze vraag legden de advocaten de al eerder genoemde passage “... dat onse Bailliu vander Goes of syn Stedehouder inder tyt wesende, by den meesten gevolghe ende accoorde van onsen Burghemeesters ende Schepenen aldaer...” zodanig uit, dat de baljuw geen zelfstandige – laat staan doorslaggevende – stem had in de verkiezing van rentmeesters, maar dat hij de meerderheid binnen het college van burgemeesters en schepenen diende te volgen.⁴⁹ De baljuw mocht dus krachtens de privileges wel zijn voorkeur uitspreken, maar dit diende in de praktijk geen consequenties te hebben voor de uitslag. De tweede vraag hield in wie een onderhavig conflict als deze behoorde te beslechten. De advocaten waren van mening dat niet de Staten van Zeeland daarvoor de aangewezen instantie waren, maar dat het Hof van Justitie van Holland en Zeeland krachtens de *Instructie vanden Hove van Justitie over Hollant ende Zeelant* uitspraak moest doen in alle geschillen aangaande privileges en grafelijke officieren, waaronder dus ook het baljuwsambt

⁴⁸ *Notulen Staten van Zeeland*, 23 februari 1657, 44

⁴⁹ *Copie van twee bysondere Privilegen, mitsgaders het advies van negen fameuse Advocaten*, 10-12

zou vallen. “Consequentelick oock dat de Regenten der voorszeyde Stede Goes met reden hebben gerefuseert, aen-langhende de decisie van de voorszeyde geschillen, haer d’uytsprake vande wel-ghemelte Heeren Staten te onderwerpen...”⁵⁰ De derde vraag was, welke kracht toegekend moest worden aan de door de Staten van Zeeland reeds afgegeven resoluties betreffende de gang van zaken in Goes. Hierop antwoordden de advocaten, ingevolge het antwoord op de tweede vraag, dat het de magistraten van Goes vrij stond de resoluties van de Statenvergadering naast zich neer te leggen en het Hof van Justitie van Holland en Zeeland “... te versoecken redres ende reparatie vande indracht, deur den voorszeyde Bailliu ende vijf Schepenen in haere voorszeyde Privilegien ghedaen.”⁵¹ Ondanks dat het advies op zich niet uitzonderlijk of bijzonder waardevol was, bekrachtigt het duidelijk en zonder omhaal van woorden de soevereiniteit van de stad Goes ten opzichte van de Staten van Zeeland inzake de uitleg van haar privileges. Evenzeer herdefinieert zij de positie van de baljuw in het Goese stadsbestuur. Waar voorheen zijn stem even zwaar woog als de stemmen van de andere magistraten, zou zij ingevolge deze nieuwe interpretatie alle daadwerkelijke kracht en invloed verliezen.

In dezelfde Statenvergadering waarin de Goese gedeputeerde Van Campen dit advies voorlas, wees hij de aanwezige afgevaardigden van de zes stemhebbende steden van Zeeland ook op een resolutie van de Staten van Zeeland van 23 maart 1651, waarin de Staten volgens hem aan de Zeeuwse steden de bevoegdheid hadden verleend om stedelijke reglementen op te stellen. Op basis van deze bevoegdheid had de magistraat van Goes een concept reglement opgesteld “... aengaende de seclusie van haren Bailliu uyt alle Politycque Bedieningen en Functien, daer in hy voor desen noghtans altyt is erkent geweest.”⁵² Ook maakte Van Campen kenbaar dat pogingen van de Staten om de oude rentmeesters voorlopig weer in hun ambt te herstellen niet gedoogd zouden worden. Echter, wanneer de Staten enkele commissarissen zou sturen met de enkele opdracht om “eenigen wegh van accommodatie” te vinden, dan zou het stadsbestuur deze mannen niet hinderen.⁵³ Op deze uiting van enige inschikkelijkheid werd door alle Statenleden positief gereageerd; men verwelkomde de meewerking van Goes zeer.

⁵⁰ *Copie van twee bysondere Privilegen, mitsgaders het advies van negen fameuse Advocaten*, 13

⁵¹ *Ibidem*, 14

⁵² *Notulen Staten van Zeeland*, 23 februari 1657, 44

⁵³ *Notulen Staten van Zeeland*, 23 februari 1657, 45

Bezoek aan Goes

Uit de notulen van 2 maart 1657 blijkt dat er inderdaad een delegatie van de Staten van Zeeland te Goes is geweest om de zaken in ogenschouw te nemen. Wat hen opviel, was, dat “de gemoederen aldaer zeer gealtereert en ontstelt” waren. De burgemeesters en schepenen aan hun zijde waren volgens de gedeputeerden bereid tot “amnestie en vergetenheit van alle offensien (...); maer dat sy gemeynt waren, by hare Previlegien te verblyven, de Rentmeesters by haer gestelt te maintineren; met vertrouwen, dat sy het effect van haer overgebraght Reglement genieten zouden.”⁵⁴ Met dit laatste reglement werd het reglement bedoeld wat al eerder werd genoemd, namelijk het besluit om de baljuw buiten alle politieke aangelegenheden te plaatsen. De boodschap van de burgemeesters en schepenen kwam er dus op neer, dat zij geen enkele toezegging of concessie zouden doen. De delegatie van de Staten zag zich dan ook genoodzaakt om te concluderen dat er “geen verdere hope van verdragh en onderling verstant” was en vervolgens te vertrekken, “... latende de stadt in een sobere en confuyse gelegentheit, met groot gewoel en hevige Partyschappen ondermengelt.”⁵⁵ Op 22 maart besloot de Statenvergadering opnieuw een commissie in te stellen om de strijdende partijen rond de tafel te krijgen, op voorwaarde van het Goese stadsbestuur dat de uitvoering van het vonnis tegen Danckaerts voorlopig zijn kracht zou behouden.⁵⁶ Opvallend is dat de Staten van Zeeland gedurende de periode dat de zaak in de vergaderingen aanhangig was, dichter naar de Goese magistraat leken toe te groeien. Dat deze verzoening slechts voor een klein deel voor rekening van Goes kwam, bleek al eerder uit haar vasthoudendheid aan haar standpunten. Het is voor de hand liggend dat de Staten van Zeeland daarin beïnvloed zijn door de druk vanuit Goes en in meerdere mate door het advies van de negen advocaten uit 's-Gravenhage. Waar de baljuw in januari 1657 nog op bijval vanuit de Staten kon rekenen voor zijn protest tegen de gang van zaken, hield dezelfde Statenvergadering in maart 1657 de veroordeling van Danckaerts en de twee schepenen in stand.

Al deze conciliatiepogingen en verwickelingen gingen vooraf aan het uitbreken van het eigenlijke oproer, eind maart 1657. Gedurende de periode vanaf Tweede Kerstdag 1656 tot

⁵⁴ *Notulen Staten van Zeeland*, 2 maart 1657, 52

⁵⁵ *Notulen Staten van Zeeland*, 2 maart 1657, 53

⁵⁶ *Notulen Staten van Zeeland*, 22 maart 1657, 69

en met eind maart 1657 liepen de spanningen tussen de beide partijen, maar ook onder de burgerij van Goes, hoog op. Daarvan getuigde ook het hierboven aangehaalde verslag van het bezoek, wat de delegatie vanuit de Staten van Zeeland bracht aan de stad Goes. De Goese bevolking was verdeeld in twee kampen. De burgemeesters, de vier schepenen en de schutters konden rekenen op de sympathie van het grootste gedeelte van de bevolking. De baljuw, vanwege zijn vermeende aantasting van de privileges en voorrechten van de stad, vond veel minder steun onder de brede lagen van de bevolking, maar werd gesteund door een groot aantal notabele burgers.⁵⁷ Dat deze onderhuidse spanningen wel tot een gewelddadige uitbarsting moesten komen, zal voor de gedeputeerden blijkens hun ervaringen wellicht reeds duidelijk zijn geweest. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op het verloop van het oproer, wat feitelijk een aanvang nam op de vooravond van 24 maart 1657.

⁵⁷ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 83

Hoofdstuk 4: Oproer in Goes

In de voorgaande hoofdstukken is ingegaan op allerlei omstandigheden en ontwikkelingen in Goes en in de provincie Zeeland die uiteindelijk geleid hebben tot een oproer. Echter, het oproer zelf, namelijk hoe het verliep, welke personen er een cruciale rol in speelden en hoe het tot een einde kwam, is tot nog toe niet aan de orde gekomen. In dit hoofdstuk worden deze vragen behandeld en wordt op een beschrijvende en analyserende wijze een beeld geschetst van het oproer in Goes in 1657.

Geweld in de stad

Het eerste gewelddadige voorval vond plaats in de avond van 23 maart 1657, toen de ruiten van het huis van baljuw Bartholomeüs Danckaerts werden ingegooid.⁵⁸ Op dat moment zal de baljuw vooreerst gemerkt hebben, dat dit incident was "... genoegsaem tot een preuve en evident teyken van swaerder ongemack, ende wel bysonderlyck te meer, alsoo enighe van de voorszeyde oproerighe en uyt-gelatene personen haer niet en ontsagen opentlyck uyt te roepen, ende te dreygen, dat het maer een begin en was van 't gene noch volghen soude."⁵⁹ Dat dit 'zwaarder ongemak' zich reeds de volgende dag zou voordoen, kon de baljuw op dat moment niet vermoeden. Op zaterdag 24 maart 1657 werd de baljuw, "wat besigh achter in myn Hof synde"⁶⁰, door een grote menigte burgers overvallen in zijn huis en gedwongen mee te gaan naar het Schuttershof van de Colvreniers, met die opgaaf van reden dat hij daar het geschil met de burgemeesters diende bij te leggen. In het Schuttershof aangekomen en enige tijd gewacht hebbende tot ook burgemeester Drywegen arriveerde, werd de baljuw door de burgemeester gedwongen zijn degen af te geven ten overstaan van de verzamelde menigte. Na enige aarzeling erkende de baljuw dat hem geen andere mogelijkheid restte, en stond hij zijn degen af aan de burgemeester. Deze handeling stond symbool voor het afleggen van al zijn waardigheden als baljuw, en betekende feitelijk het einde van zijn loopbaan. Daarna werd Danckaerts, vergezeld van burgemeester Drywegen en

⁵⁸ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 13

⁵⁹ Ibidem

⁶⁰ Bartholomeus Danckaerts, *Copie van den brief, gesonden by den Heer Bailliu Danckaerts aen d'Heer Mogge, W.P.C. Knuttel, Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7893 (Utrecht, 1978) 3

een grote aantal burgers en schutters, begeleid naar zijn huis, alwaar de burgemeester hem zijn degen teruggaf.⁶¹

Dit zou het einde van het gehele conflict betekend hebben, ware het niet dat er door deze gebeurtenis een grote onrust was ontstaan onder de burgerij van de stad. In zijn *Corte en Sommiere Deductie* uit september 1657 verhaalde Danckaerts dat "... synde mede door de voorszeyde tumultuaire actien gecauseert geworden, dat vele van deselve ofte andere diergelijcke personen haer begeben hebbende na het huys van de Heer van de Steene, ende hetzelfde huys by deselve feytelyck geagresseert zynde, daerdoor is comen voor te vallen het droevich ongemack van de doot vanden Heer Capiteyn vander Nisse, ende Jacob Gortse, mits-gaders dat het meer gemelte huys tot verscheyde dage is geplundert, geraseert, ende t'eenemaal om verde gehaelt."⁶²

Van dit oproer werd indertijd een verslag opgemaakt door een anonieme ooggetuige. Deze ooggetuige gaf een andere lezing van de gebeurtenissen. Volgens hem waren er naar aanleiding van hetgeen er die middag in het Colvreniershof was gebeurt, "... verscheyden van 't Canaillie samen gerot, alle gasten die het metten Bailliu hielden."⁶³ Deze weigerden, na herhaaldelijke bevelen van een aantal schutters, naar hun huizen terug te keren. Ook werd aan de Magistraat gemeld dat er in het huis van schepen Van de Steene veel munitie lag opgeslagen. Daarop kreeg schutterskapitein Gillis van der Nisse het bevel om met veertig schutters "...de ronde te doen, het t'zamen-rotten te weeren, en 't Canaillie te doen vertrecken. Gekomen synde voor 't Huys van dito van de Steene, ghebeurdendt dat hem daer sommighe Personen ontmoete, en naer eenig geroep is geschooten geworden uyt 't Kelder-gat van den voorszeyde van de Steene, als mede van boven uyt 't Venster des zelve Huys, edoch kan men niet anders weten oft den Capiteyn van der Nissen is met 't eerste schot uyt 't Kelder-gat door van der Steenes Knecht doot-geschoten."⁶⁴ De burgers die op de hand van de burgemeesters waren, reageerden op de dood van Van der Nisse, die zeer hoog stond aangeschreven in Goes, met de plundering van het huis van Van de Steene, die overigens zelf niet thuis was.

⁶¹ Bartholomeus Danckaerts, *Copie van den brief, gesonden by den Heer Bailliu Danckaerts aen d'Heer Mogge*, 4-6. Danckaerts verhaalde uitgebreid van al deze gebeurtenissen in een brief die hij op 2 april 1657 schreef aan de andere burgemeester van Goes, de heer Mogge. Een kopie van deze brief zond hij aan de Staten van Zeeland als bewijs voor de in zijn ogen onrechtmatige wijze waarop hij zijn baljuwsambt had moeten neerleggen.

⁶² Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 14

⁶³ Kort relaes der ongerustigheyt binnen Dergoes in Zeeland, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7887 (Utrecht, 1978) 1

⁶⁴ Ibidem

De anonieme ooggetuige verhaalde verder, dat “...terwijl men hier mede doende is, komt dito van der Steene na huys, hebbende geweest inden Haech, en voor ter Goes komende, sach na sijn Huys datter de Pannen af waren, so riep hy tot de Schipper ten is hier niet wel, en wel duchtende watter te doen was, wilde weder om keren, doch niet konnende, is van de Borgers uyt 't Schip getrocken, sommige te onmatelijk verbittert, sloegen, schopten en stietten hem als ware hy een Hont, ende 't was groot Geluck dat dito van de Steene levendich in de Gevanckenisse raekten.”⁶⁵

De aangehaalde heer Van de Steene behoorde bij de factie van de baljuw. Piccardt schrijft dat deze “bij de menigte bijzonder ongunstig schijnt gesignaleerd te zijn geweest.”⁶⁶ Dat blijkt ook uit het bovenstaande citaat uit het ooggetuigenverslag. Echter, uit hetzelfde verslag blijkt ook, hetgeen door Piccardt wordt bevestigd,⁶⁷ dat de beschuldigingen tegen Van de Steene niet gegrond waren. De munitie en wapens die in zijn huis waren opgeslagen, waren niet bedoeld om enig geweld in de stad te plegen, maar slechts “tot syn gerief.”⁶⁸ Later dat jaar, in augustus 1657, schreef Van de Steene dan ook een brief aan de Staten van Zeeland, behelzende een verklaring van zijn onschuld en een dringend verzoek om schadevergoeding.⁶⁹ Overigens blijkt uit de notulen van de Staten van Zeeland niet dat deze vergoeding is toegekend. Andere aanhangers van de baljuw en de zijnen liepen eveneens gevaar. In de eerder genoemde brief van Danckaerts aan burgemeester Mogge⁷⁰ verhaalde hij hoe sommigen van degenen die “van onse Partye en waren” na deze plunderingen en gewelddadige opstootjes zijn gevangen genomen en anderen zijn gevlucht.⁷¹

Hoewel de rust in de stad de dag erop min of meer was weergekeerd, betekende dat niet het einde van het conflict tussen het stadsbestuur en Danckaerts. Weliswaar had Danckaerts beloofd afstand te doen van zijn waardigheden als baljuw, maar deze woorden zou hij al spoedig daarna ontkrachten, waardoor de geschillen weer verlevendigd werden. Die ontwikkelingen zullen in het volgende hoofdstuk nader aan de orde gesteld worden.

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 83

⁶⁷ Ibidem, 84

⁶⁸ *Kort relaes der ongerustigheyt binnen Dergoes in Zeeland*, 1

⁶⁹ Benjamin van de Steene, Doleantie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7895 (Utrecht, 1978) 3-12

⁷⁰ Zie nt. 60

⁷¹ Bartholomeus Danckaerts, *Coppye van den brief, gesonden by den Heer Bailliu Danckaerts aen d'Heer Mogge*, 6

Hoofdstuk 5: Zoektocht naar een oplossing

Het oproer, hoewel een ontleding, vormde niet de daadwerkelijke oplossing van het conflict, hoewel het daar aanvankelijk wel naar uitzag. Wat was daarvan de reden? Hoe hebben het stadsbestuur en de Staten van Zeeland getracht het geschil alsnog op te lossen? Hoe stelde Danckaerts zich in deze verwickelingen op? Aan bovenstaande intrigerende vragen wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed.

Afstand van het baljuwsambt?

De dag na het oproer, op zondag 25 maart 1657, werd Danckaerts ontboden op het stadhuis. Daar ontsloeg burgemeester Drywegen hem van de eed die hij bij de aanvaarding van het baljuwsambt in 1655 had afgelegd. Bovendien werd Danckaerts door de Magistraat bevolen, "... dat deselve soude gelieven alle het voorszeyde gepasseerde (...) in de moderaetste ende favorabelste wijze over te schrijven, aende op-ghemelte Ed. Gecommit. Rade, ofwel aende Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelant, ende daer benevens te versoecken syn vrijwilligh ontslagh, en decharge vande voorszeyde bedieninge."⁷² In de notulen van de Staten van Zeeland van 30 maart 1657 is inderdaad sprake van een ingekomen stuk, namelijk een brief van Danckaerts waarin hij verklaarde vrijwillig afstand gedaan te hebben van zijn ambt.⁷³ Ook werd in dezelfde vergadering een brief voorgelezen van het stadsbestuur van Goes, waarin zij de Statenvergadering mededeelde dat alle schepenen de verkiezing van de twee nieuwe rentmeesters "wettelyck erkent hadden, en dat alzo het Collegie vereenight zynde, de gemeene vrede in hare Stadt verhoopt wert te zullen volgen."⁷⁴

In zijn *Corte en Sommiere Deductie*, die zoals eerder genoemd pas in september 1657 verscheen, stelde Danckaerts echter dat hij geenszins vrijwillig afstand had gedaan van zijn baljuwsambt, maar, integendeel, dat dit onder druk van de omstandigheden was geschied.⁷⁵ Dit heeft Danckaerts in de Statenvergadering van 31 maart ook voorgelegd aan de Staten van Zeeland, toen deze moesten beslissen over het verzoek van het Goese stadsbestuur om de nominatie van een nieuwe baljuw. De weergave van Danckaerts kon rekenen op enige bijval in de Statenvergadering, waardoor het te nemen besluit over het te vervullen Goese

⁷² Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 15

⁷³ *Notulen Staten van Zeeland*, 30 maart 1657, 72

⁷⁴ *Ibidem*, 73

⁷⁵ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 16

baljuwsambt werd doorgeschoven naar een volgende vergadering.⁷⁶ In de vergadering van donderdag 12 april 1657 besloten de Staten van Zeeland de Magistraat van Goes een aansporing te sturen om spoedig orde op zaken te stellen en de rust in de stad te doen terugkeren, met de vraag of “... oock vervolgens de uytgewekene, en die sigh door vreeze absenteren, vry en onverhindert naer huys mogen keren, en aldaer van alle overlast, hoon en smaetheyt geprotegeert mogen werden.”⁷⁷ Wat betreft de eventuele nominatie voor het baljuwsambt, besloten werd daarmee te wachten totdat Danckaerts opnieuw zou gehoord zijn.⁷⁸ Dat gebeurde de andere dag, op 13 april. Opnieuw deed Danckaerts zijn verhaal, deze keer vergezeld van het verzoek om hem te handhaven in het baljuwsambt. En opnieuw kon hij rekenen op bijval vanuit de Statenvergadering, “waer op, naer syn vertreck, gedelibereert zynde: Hebben alle de Leden gesamentlyck gedisadvoueert de vreemde en ongehoorde maniere van doen, door eenige Ingesetene van Goes, tegen den Persoon van den voorschreven Heer Bailliu gepleeght, tot afdringingh en quiteringh van synen Degen.”⁷⁹

Men kan zich afvragen welk doel de Statenvergadering met deze constatering kon hebben, daar de rust in de stad Goes ondertussen was weergekeerd en een herstel van Danckaerts in het baljuwsambt onomkeerbaar ten koste zou gaan van de fragiele en kostbare vrede in de stad. Ook de Goese gedeputeerde haalde dit laatste argument aan, “... oordeelende onbetamelyck te zyn, dat om een Persoon haer heele Gemeente lyden moeste, verzoecken, dat tot electie van een ander Balliu geprocedeert magh werden.”⁸⁰ Blijkens de notulen van de volgende vergaderingen was het de Statenvergadering toch te doen om enige genoegdoening ten bate van Danckaerts voor het verlies van zijn waardigheden. In de vergadering van 16 april 1657 verklaarden de gezanten van Middelburg en Vlissingen dat zij het verzoek van Danckaerts om ontslag uit het baljuwsambt, hoewel dit verzoek onvrijwillig tot stand was gekomen, graag in zouden willigen, “... recommanderende beyde aen de Heeren van Goes, dat sy den gemelten Heer Danckerssen met alle heusheynt willen bejegenen, en zoodanigh redelyck contentement toebrengen als eenighsints mogelyck is.”⁸¹ Het zal duidelijk zijn dat het Goese stadsbestuur deze verklaringen met blijdschap

⁷⁶ *Notulen Staten van Zeeland*, 31 maart 1657, 75

⁷⁷ *Notulen Staten van Zeeland*, 12 april 1657, 77

⁷⁸ *Ibidem*

⁷⁹ *Notulen Staten van Zeeland*, 13 april 1657, 79

⁸⁰ *Ibidem*

⁸¹ *Notulen Staten van Zeeland*, 14 april 1657, 81

verwelkomd heeft, aangezien het er enige dagen daarvoor nog naar uitzag dat zij Danckaerts binnen afzienbare tijd weer als baljuw moesten dulden. Op 30 april 1657 verklaarden de gezanten van Zierikzee in een reactie op de verklaringen van Middelburg en Vlissingen, dat zij verwonderd waren over het feit dat sommige leden van de vergadering zo snel over de door Danckaerts in de Statenvergadering afgelegde verklaringen heen konden stappen. De heren van Zierikzee gingen nog verder, en stelden "... dat men daerom hem behoorde te maintaineren, en des noodts zynde, de stercke handt te bieden, om hem in syn Ampt te hanthaven en staende te houden; en dat men oock ordre behoorden te stellen, ten eynde de Uytgewekene en Vlughtelingen vry en onverhindert in de Stadt Goes weder in komen."⁸² Al met al gaven de Staten van Zeeland nog steeds geen uitsluitel over het al dan niet aanvaarden van het ontslag van Danckaerts.

Dringende kwestie

Pas op 14 juni 1657 werd opnieuw in de Statenvergadering over dit onderwerp gesproken. De gezant van Goes, Van Campen drong aan op een spoedig besluit in deze kwestie, aangezien de jaarlijkse wetsvermaking in Goes op 24 juni, Sint Jan Baptistendag, aanstaande was en de baljuw daarin een onmisbare functie had. Opnieuw stelden de gezanten van Middelburg en Vlissingen zich op het standpunt dat het ontslag van Danckaerts als baljuw door de Staten van Zeeland aanvaard diende te worden. De gedeputeerden van Zierikzee en Tholen wilden echter andermaal een commissie instellen om het conflict tussen het stadsbestuur van Goes en Danckaerts in der minne te schikken. De pensionaris van de Statenvergadering stemde daar mee in en besloot de bevindingen van deze commissie af te wachten, waarop Van Campen voor de zoveelste keer de vergadering verliet.⁸³ Dat betekende dat het Goese stadsbestuur nog steeds geen nieuwe baljuw kon benoemen, wat tot gevolg zou hebben dat de jaarlijkse wetsvermaking op Sint Jan Baptistendag en de daaraan voorafgaande verkiezing van de helft van het stadsbestuur geen doorgang zouden kunnen vinden.

Echter, uit de *Corte en Sommiere Deductie* van Danckaerts blijkt, dat de burgemeesters en schepenen deze blokkade eenvoudigweg negeerden en dat zij, tezamen met de rentmeesters, een nominatie van twintig notabele burgers van Goes opstelden, waaruit de

⁸² *Notulen Staten van Zeeland*, 30 april 1657, 85

⁸³ *Notulen Staten van Zeeland*, 14 juni 1657, 102

aanblijvende helft van het stadsbestuur onder leiding van burgemeester Drywegen in plaats van de aftredende helft onder leiding van burgemeester Mogge nieuwe stadsbestuurders koos. De nieuwe burgemeester en schepenen werden vervolgens beëdigd door twee commissarissen van het Provinciale Hof van Zeeland, een hof dat slechts met justitiële bevoegdheden was belast. Bij afwezigheid van een baljuw dienden de nieuwe stadsbestuurders echter door commissarissen van de Staten van Zeeland te worden beëdigd.⁸⁴ Danckaerts protesteerde hevig bij de Staten van Zeeland tegen deze onwettige gang van zaken. Enerzijds omdat hij vasthield aan het standpunt dat hij de wettige baljuw was; anderzijds hoogstwaarschijnlijk om een wit voetje te halen bij de Staten van Zeeland door hen te wijzen op een overtreding van hun eigen provinciale bepalingen door zijn tegenstanders.

Op 30 en 31 juli 1657 kwam het onderwerp van het baljuwschap van Goes opnieuw ter sprake in de Statenvergaderingen. De gezanten van Middelburg, Veere, Vlissingen wilden alle geschillen betreffende de stad Goes door een nieuwe commissie van de Staten van Zeeland laten beoordelen. De gezanten van Zierikzee weigerden echter voortdurend hierover mee te praten, "... ten zy de nieuwe Regenten van Goes, onlancx onwettelyck verkooren, buyten staen."⁸⁵ Zierikzee bleef gedurende de periode dat het geschil aanhangig was bij de Staten van Zeeland rechtlijnig, steeds op de hand van de baljuw. In de vergadering van 1 augustus 1657 werd dan eindelijk een commissie ingesteld, weliswaar in de door Zierikzee gewenste afwezigheid van de Goese regenten.⁸⁶ De bevindingen van deze commissie werden in de vergadering van 7 augustus door de Staten van Zeeland goedgekeurd, maar er werd vervolgens geen enkele consequentie aan verbonden.⁸⁷ Ook blijkt uit de notulen niets van de inhoud van het onderzoek van de commissie. Op de verschillende vergaderingen in de maanden augustus en september kwam de zaak van Goes telkens opnieuw ter tafel, maar werden er geen knopen doorgemaakt. Op 18 september 1657 vaardigde het stadsbestuur van Goes een *Generale Amnestie* uit, waarin alle vroegere aanhangers van de baljuw de mogelijkheid werd geboden terug te keren naar hun huizen, "...

⁸⁴ Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 18-19

⁸⁵ *Notulen Staten van Zeeland*, 30 juli en 31 juli 1657, 103-105

⁸⁶ *Notulen Staten van Zeeland*, 1 augustus, 105

⁸⁷ *Notulen Staten van Zeeland*, 7 augustus 1657, 106

om aldaer, beneffens haere mede-Burgheren, te leven in alle securiteyt, Ruste, Vreede en Christelijcke eenigheydt, als voor desen.”⁸⁸

Manifest

Ondertussen werd door de burgerij van Goes in dezelfde periode een manifest uitgegeven en verspreid, gericht tegen Bartholomeus Danckaerts, “... wiens actien gheduerende syne Regeringhe, soo in qualiteyt van Burgemeester als Bailliuw, wel in-gesien synde, kon soo klaer als de Sonne aen den hemel is schijnende, afgenomen werden, den selven gestadich als een onversadelijcken poel heeft geinhieert alle Ampten en Officien, of selfs in te slicken, ofte ten minsten die hy niet en konde bedienen, syne adherenten, ’t sy billick ofte niet, toe te steken.”⁸⁹ Uit dit manifest blijkt de praktijk die Danckaerts zich tijdens zijn bestuurlijke loopbaan, vanaf 1653 als burgemeester en vanaf 1655 als baljuw, eigen had gemaakt. In hoofdstuk twee werd het toenemende nepotisme al genoemd. Vriendjespolitiek kwam in de zeventiende eeuw veelvuldig voor onder bestuurders, maar Danckaerts heeft zich hieraan blijkbaar in uitzonderlijke mate schuldig gemaakt. Het manifest gaf een geheel andere lezing van de gebeurtenissen in de periode tussen Tweede Kerstdag 1656 en Danckaerts’ afstand van het baljuwsambt op 24 maart 1657. Danckaerts zou complotten hebben beraamd om de rust en orde in de stad te verstoren en het stadsbestuur in een kwaad daglicht te stellen. Ook zou hij mensen hebben omgekocht om hem te steunen.⁹⁰ Verder spraken de Goese burgers in hun manifest hun teleurstelling uit over de steun die de Staten van Zeeland aan de baljuw gaven en aan het disrespect van de Staten jegens de Goese privileges.⁹¹

In zijn *Corte en Sommiere Deductie* maakte ook Danckaerts melding van dit manifest, maar hij ontkende ten stelligste alle aantijgingen van de Goese burgerij, hopende dat “... de remonstranten en alle andere gecontrageerde en verongelijckte Borgers, van alle valsche calumnien en ongefondeerde betigtinge gedechargeert ende effectivelijck geredintergeert” werden.⁹²

⁸⁸ Generale Amnestie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7897 (Utrecht, 1978) 1

⁸⁹ Manifest ofte Declaratie vande onderdanige Burgerie der Stede Goes, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7891 (Utrecht, 1978) 3-4

⁹⁰ Ibidem, 5-6

⁹¹ Ibidem, 7-8

⁹² Bartholomeus Danckaerts, *Corte en Sommiere Deductie*, 23

Uit de notulen blijkt overigens niet dat het manifest van de Goese burgerij en de *Corte en Sommiere Deductie* van Danckaerts door de Statenvergadering in behandeling zijn genomen. Waarschijnlijk hebben de Statenleden deze verklaringen voor kennisgeving aangenomen en zijn zij afgegaan op hun eigen – meer objectieve – waarneming van het conflict.

Nog geen eind in zicht

In de vergadering van 21 november 1657, na maandenlange vruchteloze debatten over dit onderwerp, kwam de zaak van Goes opnieuw ter tafel. De gezanten van Middelburg stelden voor om de beide partijen, het stadsbestuur van Goes enerzijds en de baljuw anderzijds, opnieuw met elkaar in gesprek te brengen om zo tot onderlinge overeenstemming te komen. De gedeputeerden van de overige steden gingen daarmee akkoord, behalve de Goese gedeputeerde Van Campen, “... oordeelende gantsch vreemt te wesen, dat die saecke, zoo dickwils geventileert hebbende, ende in hare Stadt tot ruste gebraght, en domestycq zynde, nu wederom hier geoppert wiert.”⁹³ De pensionaris van de Staten van Zeeland organiseerde desondanks toch een dergelijke conferentie, die echter blijkens de notulen van 24 november weinig vruchten afwierp, aangezien Danckaerts “... geen contentement nemende met de aanbiedinge aan hem gedaen, en daer over ongenegen zynde meer te handelen, versoeckt de Heeren Staten van Zeelant dat hy in syne Functie gemaintineert moght werden, getroost zynde, sonder eenige assistentie van Militie, naer Goes te gaen en syne Bedieningen waer te nemen.”⁹⁴

Deze onverzoenlijke houding van Danckaert werd niet goed ontvangen in de Statenvergadering, maar men aarzelde nog om enig besluit in deze zaak te nemen. De oplossing van het geschil tussen het Goese stadsbestuur en de baljuw raakte enigszins op de achtergrond, totdat er uiteindelijk op een zeer opmerkelijke wijze een einde kwam aan het gehele conflict.

De lang gezochte oplossing

Piccardt vermeld hoe de hele geschiedenis rond Danckaerts in mei 1658 een bijzondere draai kreeg. De Staten van Zeeland hadden op dat moment nog steeds geen beslissing genomen ten aanzien van het verzoek van Goes om het ontslag van Danckaerts als baljuw te

⁹³ *Notulen Staten van Zeeland*, 21 november 1657, 147

⁹⁴ *Notulen Staten van Zeeland*, 24 november 1657, 149

aanvaarden en een nieuwe baljuw te benoemen. Danckaerts, die eerder nog gesteld had zijn positie als baljuw te willen herwinnen zonder enig geweld te gebruiken, had een aantal getrouwen verzameld, waaronder ook enkele soldaten. Met dit kleine leger trok hij op 17 mei 1658 de stad Goes binnen om zijn recht op te eisen en opnieuw het baljuwsambt te vervullen. Volgens Piccardt verwachtte Danckaerts dat een groot gedeelte van de Goese burgerij zich achter hem zou scharen, hetwelk tot zijn grote teleurstelling niet gebeurde. Integendeel, de Goese schutterij rukte op om hem te weerstaan, waarna Danckaerts inzag dat zijn pogingen gedoemd waren te mislukken en hij de stad verliet. Het stadsbestuur legde hem voor deze “openbare vijandelijkheid” een boete op van 3000 gulden. Tevens werd Danckaerts verbannen uit Zuid-Beveland.⁹⁵

Nog gaf Danckaerts zich niet gewonnen. In de Statenvergadering van 5 juni 1658 werd een verzoek van Danckaerts voorgelezen, “... om gemainteneert te werden in zyn Charge.”⁹⁶ De dag erop, 6 juni 1658, werd het baljuwschap van Goes door de Staten van Zeeland in behandeling genomen. In de notulen is geen sprake van enig woord dat gewijd is aan het verzoek van Danckaerts. Wel “... is eyntelyck (...) goet gevonden en verstaen, de Bailliugie der Stede Goes, te confereren op den Persoon van d’Heer Mr. Pieter van Campen, Secretaris der Stede Goes, die daer toe geëligeert wert, op deselve voet ende conditiën, als deselve, by syne Voor-zaten, bekleedt is.”⁹⁷ Deze Van Campen was dezelfde als de hierboven vele malen genoemde gedeputeerde van Goes. Feitelijk had Danckaerts door zijn poging de macht in Goes te grijpen zijn eigen politieke doodvonnis getekend. Op sympathie van de Staten van Zeeland behoefde hij blijkbaar niet meer te rekenen. Het stadsbestuur van Goes, hoewel zij lang op de uitkomst heeft moeten wachten, trok uiteindelijk aan het langste eind.

⁹⁵ R.A.S. Piccardt, *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes*, 22

⁹⁶ *Notulen Staten van Zeeland*, 5 juni 1658, 14

⁹⁷ *Notulen Staten van Zeeland*, 6 juni 1658, 15

Conclusie

De hoofdvraag van deze verhandeling was: *'Welke factoren droegen bij aan het ontstaan, het verloop en de beëindiging van het oproer in Goes in 1657?'* Door middel van de behandelde deelvragen kan nu op deze vraag een antwoord gegeven worden.

Het oproer op 24 en 25 maart 1657 stond niet op zichzelf. De gehele kwestie vond zijn wortels in de periode na de aanstelling van Bartholomeus Danckaerts als baljuw van de stad in Goes in 1655, die zich niet geliefd maakte onder de bevolking vanwege zijn nepotisme. De baljuw was, evenals het grootste deel van de bevolking, op de hand van de Prins, terwijl het stadsbestuur Staatsgezinde sympathieën had. De kwestie laaide hoog op bij de rentmeestersverkiezing op Tweede Kerstdag 1656, waar de baljuw zijn macht wilde vergroten ten koste van de privileges van de stad, hetgeen het stadsbestuur niet kon accepteren. Het conflict vond zijn hoogtepunt in het oproer in maart, waarbij enkele doden vielen. Daarmee was het conflict niet opgelost. Blijkens het grote aantal vergaderingen waarin de Staten van Zeeland zich over deze kwestie gebogen hebben, was het niet eenvoudig om een oplossing voor de geschillen tussen het Goese stadsbestuur en Danckaerts te vinden. Uiteindelijk maakte Danckaerts het de Staten van Zeeland gemakkelijk door te proberen met geweld zijn positie als baljuw van Goes op te eisen, hetgeen echter jammerlijk mislukte. Deze gewelddadige actie betekende het einde van zijn pretenties op het baljuwsambt.

Wat opvallend is, en zeker noemenswaardig, is dat de tegenstellingen tussen Prins- en Staatsgezinden op provinciaal niveau⁹⁸, hoewel aanwezig, geen rol lijken te hebben gespeeld in de oplossing van het conflict te Goes door de Staten van Zeeland. In de Statenvergaderingen was weinig merkbaar van de onderlinge politieke tegenstellingen. Om een voorbeeld te geven: Zierikzee, hoewel zelf na de dood van stadhouder Willem de Tweede in 1650 zeer Staatsgezind, koos meerdere malen expliciet de zijde van de Prinsgezinde baljuw Danckaerts, terwijl Vlissingen, bij uitstek een Prinsgezinde stad, haar adviezen steeds uitgebracht ten voordele van het Staatsgezinde stadsbestuur van Goes.

⁹⁸ Zie hoofdstuk 1

Met deze verhandeling zijn de gevolgen van het conflict op de langere termijn zeker niet uitputtend onderzocht en beschreven. De volgende thema's zouden de aanzet kunnen zijn voor verder onderzoek, aangezien er nog vele zaken zijn die, hoewel daarvoor bewust is gekozen, onderbelicht zijn gebleven.

Wat de consequenties van de val van Danckaerts waren voor zijn Prinsgezinde aanhangers binnen de stad, ligt voor de hand. Het Staatsgezinde stadsbestuur had na 1657 de touwtjes weer stevig in handen. Blijkens de weinige uitingen van trouw aan de baljuw tijdens zijn machtsgreep in mei 1658, zal zijn aanhang in hoge mate zijn geslonken, hetgeen overigens niet hoeft te betekenen dat de Prinsgezinde factie in Goes helemaal geen aanhangers meer had. Het kan zijn dat zij zich genoodzaakt voelden om zich voor een periode rustig en onzichtbaar te houden.

Wat betreft het baljuwsambt, het is waarschijnlijk dat het prestige en de invloed van dit ambt na het conflict met Danckaerts door het stadsbestuur aan banden is gelegd, om zo mogelijke nieuwe escalaties te voorkomen. Dat een dergelijke kwestie zich reeds in 1691 opnieuw zou voordoen, kon men op dat moment echter niet voorzien.

Literatuur

Primaire bronnen

Uit de Koninklijke Bibliotheek (op volgorde van pamfletnummer uit de Knuttel-catalogus)

- Kort relaes der ongerustigheyt binnen Dergoes in Zeeland, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7887 (Utrecht, 1978)
- Danckaerts, Remonstrantie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7888 (Utrecht, 1978)
- Cope van twee bysondere Privilegen, mitsgaders het advies van negen fameuse Advocaten, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7889 (Utrecht, 1978)
- Manifest ofte Declaratie vande onderdanige Burgerie der Stede Goes, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7891 (Utrecht, 1978)
- Danckaerts, Cope van den brief, gesonden by den Heer Bailliu Danckaerts aen d'Heer Mogge, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7893 (Utrecht, 1978)
- Van de Steene, Doleantie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7895 (Utrecht, 1978)
- Danckaerts e.a., Corte en Sommiere Deductie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7896 (Utrecht, 1978)
- Generale Amnestie, W.P.C. Knuttel, *Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, pamflet 7897 (Utrecht, 1978)

Uit het Zeeuws Archief

- Notulen van de Staten van Zeeland, jaargang 1657
- Notulen van de Staten van Zeeland, jaargang 1658

Secundaire bronnen

- Kluiver, J.H. *De soevereine en independente staat Zeeland* (Middelburg, 1998)
- Ossewaarde, F. *Tussen stad, staten en stadhouder: het prestige van het Goese baljuwsambt en van de personen die het bekleedden 1582-1795* (Leiden, 1987)
- Piccardt, R.A.S. *Bijzonderheden uit de geschiedenis der stad Goes* (Goes, 1979)

- Teunis A. (red.) *Encyclopedie van Zeeland*, vol. 1 (Middelburg, 1982)
- Troost, W. *Stadhouder-Koning Willem III: een politieke biografie* (Hilversum, 2001)

Geraadpleegde websites

- http://nl.wikipedia.org/wiki/Ware_Vrijheid, geraadpleegd op 8 september 2011
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Baljuw>, geraadpleegd op 20 oktober 2011